

РОЗВИТОК ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ЇЇ ЗДІЙСНЕННЯ

Інтеграція України в європейський освітній простір вимагає від вищої школи значних змін у підготовці майбутніх фахівців. Насамперед, це стосується збільшення частки самостійної роботи студентів в умовах кредитно-модульної системи, що потребує від них підвищеної самостійності та навчальної вмотивованості. Ефективність самостійної навчальної діяльності значною мірою визначається готовністю студентів до її здійснення. Вона сприяє поліпшенню уваги та пам'яті студента, допомагає йому швидко оновлювати й поповнювати свої знання, розвивати вміння та навички, здійснювати самоконтроль і самооцінку власних дій, відчувати позитивні емоції при виконанні навчальних завдань тощо. Зазначені переваги роблять цю проблему актуальною й зумовлюють необхідність її подальшого дослідження.

Проблему готовності в різних аспектах дослідники розглядали на фізичному, інтелектуальному, функціональному, психофізіологічному, емоційному та особистісному рівнях. Готовність до самостійної навчальної діяльності студентів і учнів розглядали М. Афоніна, С. Жданова, М. Іванова, С. Караваєва та ін.

Метою статті є розкриття суті готовності студентів до самостійної навчальної діяльності, визначення її структури та деяких шляхів розвитку.

Аналіз наявних понять готовності до навчальної діяльності, зокрема самостійної роботи, свідчить про неоднозначність існуючих точок зору і, як наслідок, відмінність уявлень щодо суті цього явища. За визначенням, готовність до діяльності – це складна динамічна система, що включає інтелектуальну, емоціональну, волюву та мотиваційну сторони психіки [6, с. 55]; інтеграційне утворення особистості, що виступає як якісна динамічна характеристика ефективності її підготовки в єдності мотиваційного, змістовного та процесуального компонентів [1, с. 10].

Слід зазначити, що в більшості визначень мається на увазі саме психологічна готовність. Дослідження М. Іванової виявили, що існує два основних підходи до трактування суті психологічної готовності: функціональний та особистісний. Перший передбачає дослідження готовності як певного стану психіки, який забезпечує високий рівень досягнень особистості. При особистісному підході під психологічною готовністю розуміється результат підготовки до певної діяльності. Разом з індивідуальною готовністю в психології розглядається колективна готовність. Вона визначається як особливий психологічний стан, для досягнення якого необхідна не тільки мобілізація індивідуальних якостей окремої особистості, а й створення загальної установки та колективного настрою. Колективний результат базується на правильному сприйнятті всіма учасниками ходу вирішення завдання, взаєморозумінні, взаємовпевненості та згуртованості тощо [4, с. 27].

Готовність до самостійної навчальної діяльності дослідники трактують як: багаторівневий стан особистості, заснований на вмотивованому ставленні до процесу навчання, оволодінні самостійною роботою та усвідомленні своєї спроможності користуватися засвоєним досвідом у життєдіяльності [2, с. 89]; інтеграційна якість особистості в поєднанні з мотиваційною та процесуальною системами діяльності, яка необхідна для саморозвитку й самовдосконалення майбутнього фахівця [5, с. 5]. Аналіз вищенаведених визначень дає змогу трактувати готовність до самостійної навчальної діяльності студентів як інтеграційне утворення з динамічною структурою, між компонентами якої існує функціональна залежність.

Немає єдиного підходу й щодо визначення структурних компонентів готовності. Так, до структури готовності як складеного утворення відносять: мотиваційний, організаційний, діяльнісний та контрольний [5, с. 8]; мотиваційний, операційний, вольовий та оцінний [4, с. 29]; мотиваційний, теоретичний та практичний [7, с. 96] компоненти.

На нашу думку, готовність студентів до самостійної навчальної діяльності повинна містити в собі:

- мотиваційний компонент, що передбачає наявність у студента навчальної мотивації, рівень сформованості якої значною мірою впливає на ефективність навчання та самонавчання. Відомо, що розвиток позитивної навчальної мотивації вважається одним з важливих шляхів підвищення ефективності самостійної навчальної діяльності, що детермінує дії та поведінку студента й поступово стає стрижнем особистості майбутнього фахівця (А. Маркова, О. Морозова, К. Платонов, І. Харламов);

- операційний компонент потребує від студента володіння необхідними знаннями, вміннями та способами діяльності. Наявність відповідних умінь є запорукою ефективної самостійної навчальної діяльності студентів (В. Буряк, І. Зимня, І. Харламов, І. Шимко);

- оцінний компонент передбачає наявність у студента адекватної самооцінки, критичного ставлення до власних знань і вмінь, здатності оцінювати кінцеві та проміжні результати навчальної діяльності тощо. Студент з адекватною самооцінкою впевнений у своїх навчальних можливостях, ставить перед собою посильні навчальні завдання та обирає оптимальні засоби для їх виконання.

Основним показником готовності до навчання виступає навченість як потенційна властивість людини, що ґрунтується на сукупності властивостей інтелекту (узагальненість, усвідомленість, гнучкість, самостійність мислення). Основними показниками навченості І. Зимня вважає темп просування в освоєнні знань та формуванні вмінь, легкість цього освоєння (відсутність напруги та втоми, відчуття задоволення від здобуття нових знань), гнучкість переходу на нові способи та прийоми роботи, міцність збереження опрацьованого матеріалу. Сумарними показниками навченості дослідниця вважає: економічність і темп мислення; обсяг конкретного матеріалу, на основі якого розв'язується нове завдання; кількість дій для самостійного виконання завдань, порції дозованої допомоги викладача для

досягнення кінцевого результату; час, витрачений на виконання завдання; здатність до самонавчання; працездатність та витривалість [3, с. 188].

Ми вважаємо, що розвиток готовності студентів до самостійної навчальної діяльності передбачає роботу над кожним з її компонентів. На думку С. Караваєвої, формування готовності студентів до самостійної роботи повинно здійснюватися поетапно (перший етап – репродуктивний, другий – реконструктивний, третій – креативний). Успішне здійснення поетапного формування готовності забезпечить використання різноманітних індивідуалізованих форм самостійної роботи, починаючи з алгоритмічних індивідуальних завдань та закінчуючи творчими завданнями, у процесі виконання яких у повному обсязі реалізується співпраця та співтворчість студентів і викладача [5, с. 15].

У першу чергу, розвиток готовності студентів до самостійної навчальної діяльності стосується підвищення навчальної мотивації. Мотиваційна готовність включає систему мотивів самостійної роботи (інтереси, ідеали, світогляд, вищі почуття, переконання), усвідомлення та прийняття їх як життєвих цінностей і стимулів поведінки та діяльності [8]. Найбільш впливовими мотивами можуть виступати навчально-пізнавальні та професійні мотиви, а також правдиві уявлення про значення отриманих знань та навичок для подальшої практичної діяльності.

Відомо, що розвиток у студентів умінь самостійної навчальної діяльності може відбуватися різними шляхами, що значною мірою залежить від організації навчального процесу з боку викладача. Найбільш простий, проте найменш ефективний спосіб полягає в самостійному пошуку студентами способів і прийомів обробки навчальної інформації та організації власної навчальної діяльності. Найбільш дієвий спосіб розвитку вмінь та навичок полягає в спільній діяльності студентів і викладача, під його безпосереднім керівництвом, коли здійснюються ліквідація прогалин у знаннях студентів, демонстрація необхідних прийомів роботи, обговорення альтернативних способів виконання навчального завдання, використання навчально-методичного забезпечення, контроль за виконанням завдань тощо. У процесі такого навчання в студентів швидко розвиваються необхідні знання та вміння самостійної навчальної діяльності.

Формування адекватної самооцінки можна досягти через оцінювання студентами результатів власного навчального завдання згідно з критеріями оцінювання, бесіду з викладачем з метою визначення рівня володіння необхідними вміннями та обсягу знань з навчальної теми, самостійний вибір рівня складності завдань за результатами контролю та самоконтролю тощо.

До засобів, які забезпечують розвиток готовності студентів до самостійної навчальної діяльності, слід віднести демократичну взаємодію студентів і викладача, наявність навчально-методичного забезпечення для підтримки самостійної роботи (системи навчальних завдань, електронних посібників, підручників тощо), упровадження в навчальний процес спецкурсів,

узгодження дії всіх підрозділів вищого навчального закладу, використання інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Висновки. Отже, аналіз науково-педагогічної літератури дає змогу визначити, що готовність до самостійної навчальної діяльності є складним системним утворенням особистості з динамічною структурою. Вона є важливим чинником успішного здійснення самостійної навчальної діяльності, а її розвиток у єдності її компонентів – необхідним компонентом навчальної підготовки студентів.

Подальші дослідження передбачають вивчення різних підходів до розвитку окремих компонентів готовності студентів до самостійної навчальної діяльності.

Література

1. Афонина М.В. Формирование готовности старшекласників к самостоятельной деятельности при профильном обучении : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Общая педагогика, история педагогики и образования” / М.В. Афонина. – Ижевск, 2006. – 20 с.

2. Жданова С.А. Модель готовности обучающихся к самостоятельной работе в условиях дистанционного обучения / С.А. Жданова // Моделирование социально-педагогических систем : матер. регион. науч.-практ. конф. (г. Пермь, 16–17 сентября 2004 г.) / Пермский гос. пед. ун-т. – Пермь, 2004. – С. 89–93.

3. Зимняя И.А. Педагогическая психология : учеб. для вузов / И.А. Зимняя. – М. : Логос, 2003. – 384 с.

4. Иванова М.А. Формирование готовности к самостоятельной работе студентов колледжа заочной формы обучения в условиях информатизации образования (на примере “Инженерной графики” и специальных дисциплин) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / М.А. Иванова. – М., 2007. – 158 с.

5. Караваева С.А. Формирование готовности студентов вуза к самостоятельной работе в процессе изучения психолого-педагогических дисциплин : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.08 “Теория и методика профессионального образования” / С.А. Караваева. – Челябинск, 2004. – 21 с.

6. Коджаспирова Г.М. Словарь по педагогике / Г.М. Коджаспирова, А.Ю. Коджаспиров. – М. : МарТ ; Ростов н/Д : МарТ, 2005. – 448 с.

7. Лукинова Н.Г. Самостоятельная работа как средство и условие развития познавательной деятельности студента : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Н.Г. Лукинова. – Ставрополь, 2003. – 167 с.

8. Панченко Т.Л. Аналіз структури психологічної готовності студентів до самостійної роботи в науковій літературі [Електронний ресурс] / Т.Л. Панченко. – Режим доступу: www.rusnauka.com/12.APSN_2007/Psihologia/20557.doc.htm.